

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 336.227.2

Васюк Є.А.

аспірант кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

КОРПОРАТИВНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАНТ
ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ ТНК

У статті розглянуто, що переважна більшість транснаціональних корпорацій законно та за чітко виваженою податковою стратегією мінімізують свої податки до сплати в різних юрисдикціях до міри, де вони майже не мають ніяких податкових зобов'язань. З метою визначення стимулів до здійснення трансфертних операцій у статті проаналізовано динаміку та масштаби зменшення ставки податку на прибуток в країнах ОЕСР. Розрахунок диференціації розміру корпоративного податку здійснено за допомогою середньоквадратичного відхилення, зваженого на величину середнього значення позиції по прямим іноземним інвестиціям. З результатами дослідження визначено, що серед країн ОЕСР у період з 2005 по 2016 роки варіація ставок податку на прибуток зростає майже в двічі, це при тому, що в середньому ставка зменшилася лише на три відсоткових пункти. Таким чином, визначено залежність розміру переміщеного прибутку від різниці у ставках корпоративного податку в межах групи.

Ключові слова: податок на прибуток, прямі іноземні інвестиції, податкове планування, трансфертні операції, трансфертна політика, ТНК.

КОРПОРАТИВНОЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ В СИСТЕМЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ
ТРАНСФЕРТНОЙ ПОЛИТИКИ ТНК

Васюк Е.А.

В статье рассмотрено, что подавляющее большинство транснациональных корпораций законно и по четко взвешенной налоговой стратегии минимизируют свои налоги к уплате в различных юрисдикциях в меру, где они почти не имеют никаких налоговых обязательств. С целью определения стимулов к осуществлению трансфертных операций в статье проанализирована динамика и масштабы уменьшения ставки налога на прибыль в странах ОЭСР. Расчет дифференциации размера корпоративного налога осуществлен с помощью среднеквадратичного отклонения, взвешенного на величину среднего значения позиции по прямым иностранным инвестициям. С результатами исследования определено, что среди стран ОЭСР в период с 2005 по 2016 годы вариация ставок налога на прибыль выросла почти в два раза, это при том, что в среднем ставка уменьшилась лишь на три процентных пункта. Таким образом, определена зависимость размера перемещенной прибыли от разницы в ставках корпоративного налога в пределах группы.

Ключевые слова: налог на прибыль, прямые иностранные инвестиции, налоговое планирование, трансфертные операции, трансфертная политика, ТНК.

CORPORATE INCOME TAX AS INCENTIVE FOR TRANSFER POLICY OF TNC

Vasiuk Y.

The overwhelming majority of multinational corporations are legally and with a well-balanced tax strategy minimizing their taxes to pay in different jurisdictions to the extent that they almost do not have any tax liability. In order to determine the incentives for transfer operations, the article analyzes the dynamics and extent of the reduction of the income tax rate in the OECD countries. Tax rate differentials calculated with help of standard deviation and weighted by the average value of direct foreign investments position. The study indicates that among the OECD countries between 2005 and 2016, the variation of income tax rates has increased almost twice, despite the fact that the average rate decreased by only three percentage points. Thus, the author determines the dependence of the size of the shifted income according to the difference in the corporate tax rates within the group.

Keywords: income tax, foreign direct investment, tax planning, transfer operations, transfer policy of TNC.

Постановка проблеми. Податкова конкуренція між країнами, націлена на покращення умов діяльності транснаціональних корпорацій по залученню прямих іноземних інвестицій, стала причиною ство-

рення системи взаємопов'язаних процесів та інструментів з корпоративного податкового планування. Мережа дочірніх компаній, розташованих у юрисдикціях із різними ставками податку на прибуток, змінила

структуру капіталу компанії групи, логістику торгівлі продуктами інтелектуальної власності, сприяла відкриттю відділень у «податкових гаванях» та розмежуванню територій генерування прибутку та його визнання. Варіації трансфертних операцій зменшують податкове навантаження транснаціональних корпорацій, що приводить до ряду негативних наслідків, серед яких найбільше проблем спричиняє зменшення фінансування суспільних благ за недостатнього наповнення державного бюджету. Дискусії з приводу справедливості сплати податків виникають у фіскальних служб багатьох країн, особливо у США та Сполученого Королівства, де такі великі корпоративні структури як Starbucks, Bank of America, General Electric, Pfizer, Lilly, Oracle, Facebook, Apple, Microsoft, Verizon, and Federal Express декларували протягом декількох років сплату мізерного податку або взагалі його відсутність. Тому на порядку денному стоїть розрахунок розміру впливу диференціації податку на прибуток корпорацій як ключового елемента трансфертної політики та розробка ефективних засобів протидії операцій по зменшенню податкової бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Податкова оптимізація розглядається провідними економістами та науковцями в розрізі необхідності визначення величини втрат від оподаткування транснаціональних корпорацій за заниженою (ефективною) податковою ставкою в цілому по групі. Дж. Мінтц виокремлює стимули корпорацій до розмиття податкової бази та переміщення прибутків до країн з нижчими ставками податку, а також дає оцінку методам ефективного управління фінансовою звітністю [7]. К. Маркл розмежує країни на ті, що звільнюють компанії від сплати податку на отримані прибутки з інших юрисдикцій (territorial countries), та ті, що здійснюють оподаткування останніх (worldwide countries). При чому, за допомогою регресійного аналізу визначено визначено ступінь схильності корпорацій до інвестицій в ці групи країн [6]. Унікальний аналіз було проведено Ю. Аксігітом та С. Басландзе, які показали залежність між розміром ставки податку на прибуток та рівнем мобільності інвесторів [1]. Проведені дослідження не мають систематизації факторів, які визначають здійснення трансфертних операцій, а також не проводять аналіз міри розсіювання корпоративного податку по роках та сили його впливу на величину залучених прямих іноземних інвестицій.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті полягає у визначенні місця корпоративного податку в системі детермінант трансфертної політики ТНК. У статті поставлено такі завдання: охарактеризувати методи та фактори ухилення від сплати податків транснаціональними корпораціями, визначити залежність розміру переміщеного прибутку від різниці у ставках корпоративного податку в середині групи, розрахувати середньоквадратичне відхилення диференціації ставки податку на прибуток та проаналізувати вплив отриманих значень на оцінку трансфертної політики корпорацій, розглянути переваги та недоліки використання ставки корпоративного податку, визначеної законодавчо, та ефективної податкової ставки.

Виклад основного матеріалу. Сприятливий інвестиційний клімат, який включає ряд показників від політичної стабільності та легкості ведення бізнесу

до сформованих та ефективно діючих органів судової влади та соціального розвитку, формує основу привабливості країни для іноземного інвестора. В силу розвитку інформаційної економіки виникає необхідність звертати увагу на фактори, які спонукають транснаціональні корпорації до прийняття тих чи інших інвестиційних рішень (табл. 1).

Так, можливість вибору місцезнаходження відділень корпорації, агресивне трансфертне ціноутворення на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, стратегічне переміщення активів, структура власності дочірніх компаній, розміщення материнської компанії, а також різні умови регулювання розрахунку з фіскальними службами відповідно до законодавства приймаючої країни стимулюють до мінімізації податкового навантаження.

Попри переваги методів податкової оптимізації, ряд недоліків обмежують міру їх використання. Нарощення боргових зобов'язань збільшує ризик банкрутства, можливість виникнення фінансово скрутного становища компанії та розмір агентських витрат [3, с. 688]. Крім того, принцип «тонкої капіталізації» визначає максимально можливу величину відсотків, які вираховуються з операційного прибутку (зазвичай, не більше 50%). Порушення цієї норм тягне за собою штрафні санкції.

У якості прикладів трансфертних операцій можна навести наступні ситуації. За даними Bloomberg, компанія Google знизила загальну ставку податку на прибуток корпорацій (corporate income tax rate, CIT rate) до 2,4%, заощадивши 3 млрд. дол. США впродовж 2007-2010 рр., перемістивши свої офшорні права на інтелектуальну власність через дві ірландські дочірні компанії, нідерландську дочірню компанію та компанію на Бермудських островах [5]. Після кризи 2008-2009 рр. деякі корпорації мали значний обсяг податкових збитків для зменшення податків, які можна перенести на майбутні роки. З 2009 по 2012 рік середня втрата коштів від такої практики у різних галузях промисловості Канади дорівнювала 24 млрд. дол. США [7]. За 2011 р. 42,6% розмір чистого прибутку (іноземного) транснаціональних корпорацій США задекларовані в податкових гаванях [4]. Таким чином, без порушення норм міжнародного права та місцевого законодавства, корпорації без проблем зменшують податкову базу. Податкове планування потребує більших фінансових затрат на ряд консультаційних послуг, тому співвідношення останніх з отриманою податковою вигодою потребує подальших досліджень.

Особливо актуальним аспектом трансфертних операцій ТНК є податкова еластичність переміщення прибутків або зменшення корпоративної ставки податку серед країн, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за останні двадцять років. Може здатися, що активність корпорацій по розмиванню податкової бази знижується. Однак, переміщення прибутку базується на диференціації податкової ставки між компаніями ТНК у двох країнах, а не на розмірі ставки податку на прибуток. Стимул до переміщення прибутку між парами пов'язаних компаній, що знаходяться у країнах з однаковою різницею у ставках податку на прибуток (t), нічим не відрізняється (рис. 1).

Таблиця 1. Методи та фактори ухилення від сплати податків ТНК

	Види методів та факторів	Характеристика
Управління фінансовою звітністю	Перенесення податкового збитку на майбутні періоди (<i>tax loss carry-forward</i>)	З метою підтримки стартапів та компаній, які переживають фінансову кризу, уряд дозволяє використовувати в майбутніх періодах понесені раніше збитки для зменшення розміру податку його взагалі його відсутності, навіть якщо буде показувати прибутки
	Прискорена амортизація (<i>accelerated depreciation</i>) та податкові кредити (<i>investment tax credits</i>)	Облік основних засобів можна здійснювати за методом прискореної амортизації, збільшуючи розмір амортизаційних відрахувань і тим самим зменшуючи величину прибутку до оподаткування. Розповсюдженою практикою є відстрочення податкових платежів за рахунок кредитів від держави.
Переміщення капіталу в середині групи	Трансфертне ціноутворення та об'єкти інтелектуальної власності (<i>transfer pricing and intellectual property</i>)	Операції між компаніям, які знаходяться в різних юрисдикціях, повинні бути розраховані за принципом «втягнутої руки», тобто використані ціни для трансакцій між непов'язаними особами. Однак, для більшості об'єктів інтелектуальної власності немає зовнішнього ринку, тому не можливо достовірно визначити їх вартість.
	Внутрішньогрупова оптимізація за рахунок виплати дивідендів (<i>intra-corporate dividend exemption</i>)	Дивіденди, отримані від дочірніх компаній в інших країнах, не підлягають оподаткуванню повторно у приймаючій країні. Це приводить до того, що деякі прибуткові корпорації виплачують значні дивіденди тому частина прибутку не підлягає оподаткуванню.
	Зміна структури капіталу компанії (<i>shifting for equity to debt financing and vice versa</i>)	Відсотки сплачені по борговим зобов'язанням створюють податковий щит, оскільки вираховуються з операційного прибутку. Дохідність власного капіталу не оподатковується, тому боргове фінансування знаходиться в пріоритет. Корпорації збільшують фінансовий леверидж і розмивають податкову базу.
	Лізингові та страхові платежі (<i>leasing and insurance</i>)	При передачі основних засобів в лізинг (операційний та фінансовий) пов'язаним особам виникають зобов'язання по виплаті відсотків, що зменшують операційний прибуток компанії. Діяльність із страхування та перестраховування також переміщує прибуток за рахунок фінансових витрат
	Здійснення операцій по наданню послуг всередині групи (<i>tax arbitrage opportunities</i>)	Купівля-продаж товарів для внутрішнього користування, а також надання послуг «на папері» дозволяє переміщати грошові потоки і розмивати податкову базу.
Стратегічне розміщення капіталу	Диференціація країн за розміром ставки податку на прибуток (<i>corporate tax rate</i>)	Ставка корпоративного податку разом з умовами розрахунку з фіскальними службами варіюється між країнами, тому корпорації переміщують отримані прибутки з країн з високими ставками до країн, де прибутки оподатковуються за значно нижчими ставками або їх нульовим розміром.

Джерело: розроблено автором за даними [2-3; 7-8]

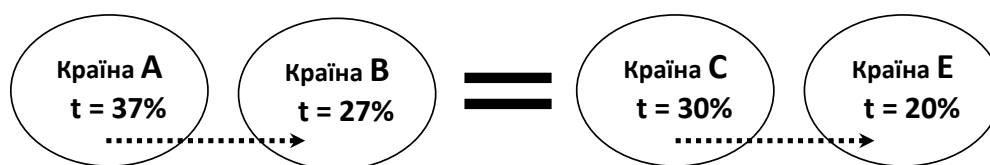

Рис. 1. Стимул до переміщення прибутку між парами пов'язаних компаній, що знаходяться у країнах з однаковою різницею у ставках податку на прибуток (t)

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Диференціацію податкової ставки можна виміряти за допомогою середньоквадратичного відхилення, відображаючи відхилення розміру податкової ставки конкретної країни від середнього значення. Для зосередження уваги на транскордонній діяльності ТНК, ставки податку та значення середньоквадратичного відхилення зважено на середня значення накопичених залучених та наданих прямих іноземних інвестицій (FDI position). Для розрахунку використаємо наступні формули:

$$\text{Зважене середнє значення } E = \frac{\sum_{i=1}^n w_i \times x_i}{\sum_{i=1}^n w_i} \quad (1)$$

$$\text{Зважене середньоквадратичне відхилення } \sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \times w_i}{\sum_{i=1}^n w_i}} \quad (2)$$

де x_i – і-те значення вибірки, w_i – вага і-го значення вибірки, n – кількість значень вибірки.

На рис. 2. зображено зважене середнє значення та середньоквадратичне відхилення ставок корпоративного податку (corporate income tax rate, CIT rate) в країнах ОЕСР за період з 2005 по 2016 рр. За відсутності даних по розміру прямих іноземних інвестицій, з аналізу виключені наступні країни: Бельгія, Чилі, Фінляндія, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Словаччина Іспанія, Швеція та Швейцарія.

Відповідно до розрахунків, середнє значення ставки корпоративного податку в країнах ОЕСР знизилося з 35,5% у 2005 р. до 32,2% у 2016 р. На протилежному, середньоквадратичне відхилення ставки корпоративного податку зросло з 4,6 у 2005р. до 7,8 у 2016 р., тобто на 69%. За аналізований період в середньому ставка податку зменшилася на 3,8 відсоткових пункти (в.п.). Найкращих результатів досягли наступні країни: Туреччина – на 13 в.п. зниження ставки, Об’єднане Королівство та Ізраїль – на 11 в.п., Нідерланди та Японія – на 9,5 в.п., Австрія та Чехія – на 9 в.п., Німеччина – на 8,7 в.п.

За отриманими результатами простежується обернена залежність між падінням величини корпоративного податку та міри його варіації навколо середнього

значення. За більшої диференціації ставки податку на прибуток в різних країнах транснаціональні корпорації мають кращі можливості для переміщення прибутків в середині групи.

Аналіз факторів залучення до трансфертних операцій вимагає врахування показників економічної активності. У таблиці 2 показано, що незважене середньоквадратичне відхилення корпоративної ставки податку у країнах ОЕСР не відображає збільшення стимулу до переміщення прибутків. Однак, коли диференціацію податкової ставки зважили на значення ВВП (у поточних цінах, дол. США), одразу простежується значний її ріст. Подібну ситуацію спостерігаємо і при зважуванні на середнє значення прямих іноземних інвестицій.

Таблиця 2. Середньоквадратичне відхилення ставки податку у країнах ОЕСР

Ставка корпоративного податку			
	Незважене значення	Зважене на розмір ППП	Зважене на розмір ВВП
2005 рік	6,2	4,6	5,1
2016 рік	5,2	7,8	6,7

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Значення диференціації ставки корпоративного податку є основною незалежно і пояснювальною змінною при аналізі трансфертної політики ТНК. При аналізі важлива наявність всіх необхідних макроекономічних показників за обраний період часу, оскільки в іншому випадку значення середньоквадратичного відхилення буде недооцінене.

Ставка корпоративного податку (statutory tax rate, STR) не завжди є репрезентативною. Така ситуація виникає за рахунок різниці у податковій політиці місцевих фіскальних служб по відношенню до типу інвестора/контрагента або у розмірах податкових ставок для різних видів прибутку (наприклад, від операцій з нематеріальними активами). Це означає, що навіть за високого рівня офіційно встановленого корпоративного податку, прибуток може бути переміщений в країну, а не навпаки.

Ефективна ставка корпоративного податку (effective tax rate, ETR) або така, що наближено показує фактичний розмір сплачених податків транснаціональних корпорацій, більше підходить для оцінки залежності розміру прибутку до оподаткування від зміни величини ставки податку на прибуток.

Результати досліджень показали, що місце розташування дочірніх компаній істотно впливає на ETR у транснаціональних корпораціях. Хоча, як повідомляється, багато фірм беруть участь у все більш агресивному міжнародному податковому плануванні з трансфертними цінами, гібридними юридичними особами та іншими стратегіями ухилення від сплати податків, вони, очевидно, не можуть повністю скасувати різницю в податковому законодавстві в різних країнах [5]. Отже, багато країн продовжують збирати великі суми податку на прибуток від корпорацій, навіть якщо існують податкові гавані та інші країни з низьким рівнем оподаткування.

Рис. 2. Варіація ставки корпоративного податку в межах країн ОЕСР

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Насправді, ETR для транснаціональних компаній у країнах з високим рівнем податку приблизно вдвічі більша, ніж в країнах з низьким рівнем податку. Зокрема, міжнародні корпорації, які працюють у Японії сплачують найвищу ETR, не набагато випередивши компанії США, Франції та Німеччини. Міжнародні корпорації, які постійно проживають у податкових гаванях, зазвичай користуються найнижчою ETR. У деяких країнах транснаціональні компанії стикаються з вищими ETR, ніж їхні внутрішні партнери; в інших, транснаціональні компанії стикаються з нижчими ETR. Немає глобального шаблону.

У майже всіх країнах одні й ті ж галузі є високо податковими та низькими податками, а країни з високим рівнем оподаткування мають тенденцію оподатковувати всі галузі більше, ніж країни з низьким рівнем податку. Згідно результатів аналізу, ETR для багатонаціональних компаній є більшою, якщо її дочірні компанії розташовані у країнах з високим рівнем податку, ніж якщо їх дочірні компанії розташовані в країнах з низьким рівнем оподаткування [5]. Наприклад, транснаціональні корпорації США можуть зменшити свою ETR шляхом розміщення дочірньої компанії в податкову гавань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оподаткування іноземної торгівлі та розмиття податкових баз через перерозподіл міжнародних доходів є предметом постійних і суперечливих дискусій у багатьох країнах, оскільки зростаюча глобалізація ринків робить їхні наслідки для національних казначейств, фірм та приватних осіб більш значущими. За результатами дослідження систематизовано інструменти та фактори здійснення трансфертних операцій, визначено переваги та недоліки боргового фінансування, а також можливі ризики банкрутства при збільшенні левериджу. Здійснено розрахунок середньоквадратичного відхилення ставок корпоративного податку та підтверджено залежність між диференціацією останніх і схильністю до переміщення прибутку корпорацій з метою зменшення податкової бази. У статті проаналізовано відмінність між ставкою корпоративного податку, встановленої на законодавчому рівні, ефективною ставкою податку на прибуток, яку фактично сплачують транснаціональні корпорації. В емпіричній літературі зазначається, що об'єми трансфертних операцій зменшилися за останні 10-15 років, але розмір сплачених податків також зменшився, що є відкритим питанням для подальших досліджень.

1. Akcigit, Ufuk and Baslandze, Salome and Stantcheva, Stefanie, *Taxation and the International Mobility of Inventors* // PIER Working Paper. – 2010. – № 15-014. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=2576805>
2. Beer, Sebastian and Loeprick, Jan, *Profit Shifting: Drivers and Potential Countermeasures* (May 29, 2013). *WU International Taxation Research Paper Series*. – 2013. – № 03. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2271539>
3. De Mooij, Ruud A. and Ederveen, Sjef, *Corporate Tax Elasticities: A Reader's Guide to Empirical Findings* // *Oxford Review of Economic Policy*. – 2008. – № 4. – P. 680-697.
4. Dharmapala, Dharmika, *What Do We Know About Base Erosion and Profit Shifting? A Review of the Empirical Literature* // *Illinois Public Law Research Paper*. – 2014. – № 14-23. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2373549>
5. Markle, Kevin and Shackelford, Douglas A., *Cross-Country Comparisons of Corporate Income Taxes* // *NBER Working Paper No. w16839*. – 2011. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=1770391>
6. Markle, Kevin, *A Comparison of the Tax-Motivated Income Shifting of Multinationals in Territorial and Worldwide Countries*. – 2014. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1764031>
7. Mintz, Jack and Balaji Venkatachalam, Ven, *The Problem with the Low-Tax Backlash: Rethinking Corporate Tax Policies to Adjust for Uneven Reputational Risks* // *SPP Research Paper*. – 2015. – № 8-24. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=2614645>
8. Mintz, Jack and Weichenrieder, Alfons, *The Indirect Side of Direct Investment: Multinational Company Finance and Taxation* // *The MIT Press*. – 2010. – [Електронний ресурс]: [database] – Режим доступу: <http://www.workwithmarilyn.com>
9. OECD. – *OECD Statistics on Measuring Globalization*. – 2017. – [Електронний ресурс]: [database] – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/>
10. OECD. *Measuring and Monitoring BEPS, Action 11, Final Report*. – 2015. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264241343-en>

E-mail: evgeniamez@gmail.com